

1944, 7. červen. Londýn. — Ze zápisu 13. porady skupiny československých socialistů o otázce národních výborů. Čs. socialisté usilují o prosazení své linie v boji o charakter nových orgánů moci.

Dr. Stránský: V soc. bloku se dne 5. června vyhrotila otázka Národních výborů.¹ O celé této materii bude třeba si podrobně pohovořit v naší příští schůzi. Dnes Dr. Stránský informuje jen stručně o tom, co se ve věci Nár. výborů stalo: Vláda vydala svolání o Nár. výborech² jako revolučních orgánech lidové vůle a přiznala jim ohromnou, téměř neomezenou kompetenci. Komunisté žádají, aby vláda kromě svolání o revolučních Nár. výborech vydala dekret o volených Nár. výborech, jež by byly nositeli veškeré moci — na př. v okresech by převzaly kompetenci nejen okres. zastupitelstev, ale i okresních politických správ. My jsme při jednání v soc. bloku udělali koncesi v tom, aby předseda okresního Nár. výboru byl okresním hejtmanem, podléhajícím v této funkci vládě, t. j. byl jí potvrzován i sesazován.

¹ Projednávání návrhu na znění ústavního dekretu presidenta republiky o národních výborech pokračovalo v bloku socialistických stran i v květnu a v červnu. Komunisté předložili 5. května 1944 návrh, který měl 15 článků. Druhým návrhem byl v podstatě návrh Slávikův, resp. pětičlenné skupiny, kterou ustavila vláda ve složení: Slávik, Stránský, Ripka, Lichner a Němec. Jednání se dostalo do slepé uličky, když českoslovenští socialisté začali vystupovat proti požadavku, aby národní výbor převzal funkci politické správy. Z usnesení, které skupina československých socialistů v Londýně přijala v červnu 1944 a jež 29. června zaslal dr. Jar. Stránský Václavu Noskovi, jasně vysvítá, že českoslovenští socialisté začali v této otázce vystupovat dokonce i proti zásadám, vyhlášeným vládou 16. dubna 1944. V usnesení se kromě jiného pravilo: „Až bude Republika osvobozena, budou v přechodné době, to jest dokud se nesejde Národní shromáždění, vzniklé obecným, rovným, přímým a tajným hlasovacím právem, volené národní výbory netoliko představiteli veškeré obecní a oblastní samosprávy, ale budou mít také úkoly, které jim vláda svěří, a mají být vůbec představiteli lidové kontroly a účasti ve všech oblastech a na všech stupních správy státní. Tato kontrola a účast má být zaručena jednak tím, že by volení předsedové národních výborů byli náčelníky příslušných úřadů, jsouce tam ovšem odpovědní úřadům nadřazeným a vládě, jednak tím, že by jim bylo uloženo, aby ve věcech významu politického postupovali v dobré shodě s národními výbory ... Rozumí se samo sebou, že tento systém nevyhovuje plně naší představě o příští nutné reformě veřejné správy. Československá správa musí se státi samosprávou ve všech oborech, kde to je slučitelné se státní bezpečností a potřebami státního celku a musí k tomuto účelu býti decentralisována a vybavena co největší součinností laického živlu. Tato správa musí míti jednotnou strukturu na celém státním území. Přejeme si, aby první opatření v tomto směru stalo se už v přechodné době suspensí notářských úřadů na Slovensku a přidělením notářů národním výborům a okresním úřadům ... Nemůžeme ... souhlasiti s podnětem, aby národní výbory samy na sebe ihned vzaly funkci úřadů a úředníků. Lidové zastupitelstvo, které by chtělo rozhodovat o jednotlivých aktech úřední h, mohlo by zničiti odpovědnost úřadu svým nekompetentním zásahem i autoritu svou vlastní nezbytným neúspěchem neproveditelného úkolu. Mohl by to také býti zdroj zmatku, protože by se vláda za takového stavu stala bezvládnou. Ona moc, jež pochází z lidu, nemůže se přece uplatniti jinak, než odpovědným rozhodováním mužů, kteří ve funkcích presidenta republiky, předsedy a členů vlády a v ministerské radě státní věci řídí. Jak by mohli býti ze svého rozhodování odpovědní, kdyby neměli po ruce úřady a úředníky, kteří jsou odpovědní jim?“ (AÚV KSČ Praha.) Postoj čs. socialistů vyjádřený v citovaném usnesení znemožňoval tak do značné míry projednání návrhu dekretu v bloku. Opíral se zřejmě o názory presidenta Beneše, které vyjádřil P. Drtina 16. července 1944 ve zprávě buržoazním odbojovým skupinám na okupovaném území, kdy prohlásil: „Převrat sa má podle mínění dr. Beneše, presidenta republiky, provádět tím způsobem, že budou platiti tyto zásady: hned první den existuje stará předmnichovská ústava, existuje původní naše zákonodárství a v duchu tom se bude dělat převrat; všude, kde bude možno, se to bude respektovat. Politické správy a byrokracie zásadně zůstanou na svých místech tak, aby denní život mohl jít co možná normálně dál. Tam, kde se budou tvořit místní, okresní a zemské národní výbory, které pod autoritou ústřední vlády začnou fungovat ve spolupráci s byrokracií, se postarají o to, aby všeobecně známé kompromitované živly ze správy odešly. Národní výbory budou mít jen dvě třetiny členů, třetí třetina bude jmenována po návratu vlády a presidenta. Národní výbory budou mít hlavně funkci poradní ...“ (Podle K. Bertelmana, Vznik národních výborů, str. 96; též článek V. Noska v Tvorbě, roč. 1951, čís. 19, str. 446.)

² Viz dokument čís. 16.

V této věci šli tehdy soc. dem. s námi. Nosek byl tehdy při nás.³ Jedině kom. radikálové Spurný a Laštovička nebyli s tímto řešením spokojeni. Otázku kompetence Nár. výborů znovu rozvířili komunisté v poslední schůzi soc. bloku a tentokráte i Nosek jde s oběma radikály. Nedohodli jsme se s nimi. Dr. Stránský žádá přítomné o zaujetí stanoviska.

F. Uhlíř — doplňuje výklad Dr. Stránského stanoviskem soc. dem. a kom. ve dvoudenní politické poradě soc. bloku, jež tuto věc projednávala.

P. Maxa — praví, že to, co chtějí komunisté, že to je sovětské a jejich požadavek, pokud se týká kompetence Nár. výb. je vzat ze sovětského příkladu. Dokládá, že zatím co na Rusi sověty byly nutné, poněvadž se tam zhroutila vláda, u nás nutné nejsou, poněvadž my svou vládu máme. My nebouráme svůj stát, my jej rekonstrujeme. My máme svou platnou ústavu a uznanou vládu. To všechno nás přísně odlišuje od napodobení příkladu sovětské revoluce. Odpovědní sovětské státníci by jistě stáli na našem stanovisku a nikoliv na stranickém požadavku našich komunistů.

G. Kleinberg — souhlasí s Maxou. Základním principem demokracie jsou všeobecné a tajné volby. Rozdělení pravomoci musí být zachováno. Už to, že jsme dali souhlas, aby předseda okres. Nár. výboru byl současně okres. hejtmanem, je velkým ústupkem našim komunistům.

Dr. Slávik — Není mu jasné, jak si komunisté představují, že Nár. výbor má provádět politickou správu. To přece nemohou provádět laikové a jen několik lidí.

Dr. Ripka — vysvětluje, jak si to komunisté představují. Úředníci přestanou být úředníky státními a mají se stát úředníky okresními, příp. zemskými a podléhat budou Nár. výborům.

R. Smetánka — souhlasí s tím, aby se této věci věnovala celá příští schůze a dnes bychom jen zaujali zásadní stanovisko. Je toho názoru, že Nár. výbory okresní a zemské mají mít funkci výb. okres. a zemsk. zastupitelstev. Není pro to, aby předseda okres. Nár. výboru byl současně okr. hejtmanem. Byla by to kolise dvou funkcí.

Dr. Ripka — vysvětluje dále stanovisko komunistů: říkají, že nár. výbory mají být orgány vlády. Bude-li vláda něco od nich potřebovat, musí to provést; mají se řídit zákony a nařízeními.

Dr. Stránský — Administrace není v jednoznačné aplikaci předpisů, je tu ještě celá jiná rozsáhlá kompetence a odpovědnost.

Dr. Ripka — To, co žádají komunisté, bude doma velmi populární. Administrativa je tam zkompromitována a poměry doma budou velmi radikální. Naše stanovisko budou vykreslovat jako reakcionářské. V poslední schůzi soc. bloku držel min. Němec loyálně s námi, kdežto Laušman přizvukoval komunistům. Má zprávu, že někteří soc. dem. se sešli a usnesli se

³ Toto tvrzení Stránského je tendenční a neodpovídá pravdě. Naopak všichni zástupci KSČ ostře vystupovali proti pokusům představitelů buržoazie podvázat jakýmkoliv způsobem pravomoc národních výborů. (O postoji V. Noska viz např. dokument čís. 13.)

Stránský zřejmě naráží na jednání ve schůzi představitelů bloku tří socialistických stran. Dne 25. března 1944 referoval zde k této otázce V. Nosek, který přednesl názory komunistických představitelů ve Velké Británii v podstatě asi takto: „1. funkce národních výborů má trvat po celé přechodné období; 2. dekretem prezidenta proto má být nařízena volba národních výborů i tam, kde se neutvořily; nebude přípustná volba reakcionářů; 3. volené národní výbory budou orgány vlády; okresní národní výbory proto převezmou funkce okresních zastupitelstev i okresních politických správ, zemské národní výbory převezmou funkce zemských zastupitelstev a zemských politických správ; zabezpečí klid, vyčistí správu od zrádců a kolaborantů, zajistí, aby na jejich místa nastoupili demokraté a odborníci; 4. národní výbory na Slovensku a Zakarpatsku budou slovenské a ukrajinské; v území zněmčelém a maďarském nemohou být volené národní výbory, bude tam dosazena správa; 5. systém tvoření národních výborů od vyšších než místních bude delegační“ (B. Laštovička, V Londýně za války, str. 345—346). Proti Noskovým formulacím nejostřeji vystupoval právě Jaroslav Stránský. Na schůzi Bloku dne 2. dubna prohlásil dokonce, „že by si to nemohl zodpovědět ani před svědomím a národem, kdyby souhlasil s Noskovou koncepcí národních výborů“. (B. Laštovička, c. d., str. 346.)

Pevný postoj komunistické delegace se však nakonec vyplatil. Stránský i ostatní odvolali své námitky a přistoupili s konečnou platností na návrhy KSČ.

na tom, že se ve věci Nár. výborů budou chovat pasivně, ale tak, aby při tom pomáhali komunistům. Bechyně chce, abychom to byli my, kteří budou hájit reakci.

F. Uhlíř — namítá, že nikdo nemůže naše demokratické stanovisko vyhlášovat za reakci. Hovoří o tom, že se navzájem vylučuje, aby volený orgán, jakým má být Nár. výbor, byl současně orgánem vlády. Buďto provádí samosprávu, nebo dělá to druhé, ale obojí nelze.

Dr. Ripka — upozorňuje, abychom se nedopouštěli chyby v tom, že bychom měli na mysli jen vládu. Vláda doma bude vypadat jinak než zde. Nemysleme si, že ji budeme mít v rukou. Dejme pozor, abychom hájící správnou věc, nedali silné mocenské prostředky nové vládě, o níž nic nevíme.

R. Smetánka — Komunisté nemohou dostat nár. obranu a vnitro.

Dr. Slávik — Jedno mítí budou.

Dr. Stránský — Chtěl mít dnes zjištěno, zda náš postup ve věci Nár. výborů byl správný. Zjišťuje, že ano. Na Ripkovu poznámku praví, že musíme zajistit vládní moc třebaš nevíme, jakého složení bude příští vláda, neboť bez vlády by byla u nás anarchie. Vláda ovšem potřebuje těsné součinnosti s Nár. výbory. Máme pro to silný smysl a proto jsme šli daleko vstříc požadavku komunistů v tom, že jsme dali souhlas, aby volený předseda okres. Nár. výboru byl současně okres. hejtmanem, a aby v politických věcech postupoval ve shodě s Nár. výborem. Ať příští vláda bude jakákoliv, musí vládnout. Nemůže se přece vládnout v každém okrese jinak. I kdyby byla vláda složena ze samých komunistů, musí vládnout. To, co chtějí komunisté, to přímo zve jednu stranu, aby rozdrtila jakoukoliv opozici. Není možno říci, že to je výraz demokracie. Dr. Stránský vidí dvě možnosti, jak najít kompromis mezi stanoviskem naším a komunistickým. Buď bychom dali souhlas, aby se silně rozšířila kompetence samosprávy, při čemž vláda ovšem musí mít pevně v rukou vojáky, policii, peníze, daně atd., nebo abychom zabránili roztržce mezi námi a komunisty v této věci, přistoupení na jejich stanovisko, ale s výslovným ustanovením, že toto přechodné údobí musí býti velmi krátké.

Všichni — spontánně odmítají tuto druhou možnost.

P. Maxa — Pan president souhlasí s vytvořením orgánu národní fronty. Praví dále, že v okolí gen. Ingra je silná nálada proti soc. bloku. Blok prý sabotuje vládu a je pod koman- dem komunistů. Jako příklad uvádí jednání vládního delegáta.

Zapsal:

Uhlíř

AUD KSC Praha. Fond 38, inv. j. 210, str. 199—204. Orig.

[27]

1944, 26. červen. Londýn. — Zápis projevu sociálně demokratického poslance B. Laušmana ve Státní radě, který dokumentuje reakční snahy československého ministerstva národní obrany vyškolit důstojníky pro funkce okresních hejtmanů v budoucí osvobozené republice.

Posl. B. Laušman používá rád této příležitosti, aby promluvil ještě jednou k problému národních výborů. Při prvním jednání o této věci kritisoval kdysi dosti ostrým způsobem zásady původní osnovy a je dnes rád, že může konstatovat, že během prací na osnově došlo k určitému pokroku a hlavně k tomu, že alespoň část podnětů, které byly učiněny ve Státní radě, byly uskutečněny. Doufá, že důvody k uspokojení budou ještě větší, až se definitivní